

„Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 2/38/2011

Helena Krasowska

Osiągnięcia Ewy Rzetelskiej-Feleszko (1932–2009) w zakresie światowej slawistyki

Ewa Rzetelska-Feleszko (1932–2009), profesor w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Urodziła się w 1932 roku w Warszawie. Jest autorką około 340 publikacji, w tym kilku książek własnych, kilkunastu książek we współautorstwie.

Była też autorką koncepcji i redaktorem naukowym dwóch syntez onomastycznych: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (1998) i *Słowińska onomastyka. Encyklopedia*, t. 1 i 2 (2002, 2003), a także redaktorem kilku książek. Ponadto była członkiem krajowych i międzynarodowych organizacji naukowych, np. International Committee (Council) of Onomastic Sciences – ICOS, International Society for Dialectology and Geolinguistic. W niektórych gremiach polskich pełniła funkcje przewodniczącej lub członka prezydium. Prowadzone badania naukowe: dialektologia, onomastyka oraz historia języka polskiego i języków zachodniosłowińskich, w tym zwłaszcza łużyckiego, kaszubszczyzny, dialektów pomorskich; wielokierunkowe badania onomastyczne dotyczące wielu kategorii nazewniczych i różnej problematyki: teoretycznej, strukturalnej, kulturowej; problematyka mniejszości narodowych i etnicznych; przewodniki językoznawcze – polonistyczny i slawistyczny.

Była ekspertem i recenzentem w Komisjach (m.in. Komisja Ustalania Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych – KUNMiOF), recenzentem w przewodach doktorskich, habilitacyjnych i do tytułu profesora. Brała udział (z referatami) w około 30 kongresach i konferencjach międzynarodowych, ponadto w wielu konferencjach krajowych.

Słowa kluczowe: Ewa Rzetelska-Feleszko, slawistyka światowa, językoznawstwo slawistyczne, słowińska onomastyka.

Miejsce kobiet w nauce jako przedmiot dociekań badawczych psychologii, socjologii, antropologii, filozofii, kulturoznawstwa czy tak modnych współcześnie *gender studies* prowadzi do wniosków nie zawsze akceptowanych i słusznych. Dowiodły tego przemiany kulturowe dokonujące się w społeczeństwach na przestrzeni wieków, a determinizm biologiczny, którym uzasadniano ograniczone możliwości kobiet do włączenia się do badań naukowych, okazał się pozbawioną realnych podstaw teorią. Osiągnięcia naukowe dwukrotnej noblistki Marii Skłodowskiej-Curie, która żyła w niełatwych czasach przełamywania

stereotypów kulturowych, stały się tego najlepszym przykładem – pokazały jednocześnie, że liczy się nie płeć, ale rezultat prowadzonych badań. Zaryzykowałabym twierdzenie, że determinantem losów badaczy, także kobiet, jest splot różnych okoliczności i ludzi napotkanych na życiowej drodze. Maria Skłodowska urodziła się w Warszawie w 1867 roku, w zniewolonej Polsce, kształtowało ją środowisko, a podjęcie decyzji o wyjeździe do Francji na dalsze studia przyspieszyło niespełnione uczucie. O późniejszym sukcesie zadecydowały jej cechy osobowe i wytrwałość, z jaką dążyła do realizacji celów naukowych.

Właśnie w kontekście pozostawionego dorobku, a przy tym splotu okoliczności życiowych, jakie determinowały los badacza, chciałabym przedstawić postać wybitnej polskiej slawistki, która oddała niezaprzeczalne zasługi dla rozwoju badań dialektologicznych i onomastycznych. Profesor Ewa Rzetelska-Feleszko żyła w latach 1932–2009, była cenionym ekspertem w zakresie językoznawstwa slawistycznego. Świadczy o tym jej bogaty dorobek naukowy, obejmujący szeroką skalę procesów zachodzących w językach słowiańskich. Nowatorski charakter jej badań dowodzi, że pozostaje nadal niekwestionowanym autorytetem naukowym, a jej osiągnięcia badawcze służą nie tylko młodym adeptom w zgłębianiu problematyki kaszuboznawczej, dialektologicznej czy onomastycznej, ale także szerokiemu gronu badaczy na całym świecie.

Zanim pochyłę się nad dorobkiem uczoney, chciałabym zauważyć, że w jej przypadku, podobnie jak w przypadku Marii Skłodowskiej-Curie, wybór drogi życiowej i kierunku badań determinowały okoliczności, w jakich przyszło jej żyć. Ewa Rzetelska-Feleszko urodziła się, podobnie jak Maria Skłodowska, w Warszawie, w rodzinie inteligentnej, ale już w wolnej Polsce – była córką harcmistrza Aleksandra Kamińskiego, wybitnego pedagoga, który przeszedł do historii także jako autor *Kamieni na szaniec*, książki o Powstaniu Warszawskim. Jej matka, Janina z domu Sokołowska, była archeologiem. Przyszła slawistka, Ewa Rzetelska-Feleszko dorastała, poznając okropieństwa wojny, a później zniewolenie swojego kraju. Niełatwy był powojenny okres, w którym przyszło jej wybierać kierunek studiów. Interesowała się etnografią, ale w roku, kiedy miała podjąć studia, ten właśnie kierunek na Uniwersytecie Łódzkim zamknięto, wybrała więc filologię polską. W mrocznych czasach stalinizmu w Polsce specyfika kierunku studiów ewokowała z kolei wybór między językoznawstwem a literaturoznawstwem, które wymagało określenia ideologicznego. E. Rzetelska-Feleszko, chcąc uniknąć w swojej pracy marksistowskich nurtów dominujących w literaturoznawstwie, wybrała językoznawstwo. Stopień magistra filologii polskiej ze specjalizacją językoznawczą uzyskała w 1955 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie pracy *Nazwiska kujawskie w XVI–XVII wieku*. W Krakowskiej Szkole wybitnych uczonych (Tadeusz Milewski, Jerzy Kuryłowicz, Tadeusz Lehr-Spławiński, Witold Taszycki, Kazimierz Nitsch) poznała arkana wiedzy z językoznawstwa slawistycznego, które ukierunkowały jej późniejsze zainteresowania. Jej praca doktorska, pisana pod opieką profesora Zdzisława Stiebera, *Dawne słowiańskie dialekty województwa koszalińskiego. Najstarsze zmiany fonetyczne* została obroniona w 1971 roku w Instytucie Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk w Warszawie (Rzetelska-Feleszko 1973). Właśnie z tą placówką naukową profesor E. Rzetelska-Feleszko związała się na początku swej pracy zawodowej (w 1955 roku) i tu przez całe swoje życie prowadziła badania. W 1978 roku zdobyła stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Rozwój i zmiany toponimicznego formantu -ica na obszarze zachodniosłowiańskim* (Rzetelska-Feleszko 1978).

Trzy pierwsze artykuły drukowała pod nazwiskiem panińskim Kamińska. Kolejne prace, do pozycji dwudziestej szóstej, opublikowała jako Ewa Kamińska-Rzetelska, przyjęła bowiem nazwisko swego męża. Natomiast wszystkie późniejsze pozycje zostały wydane pod nazwiskiem Ewa Rzetelska-Feleszko. Uwidaczniają się w tym losy osobiste badaczki, która po pierwszym małżeństwie związała swe losy z językoznawcą, bałkanistą Kazimierzem Feleszko.

Początki prac badawczych slawistki oscylują wokół problematyki kaszubskiej. Ten rejon Polski, gdzie zachowała się ludność mówiąca własnym słowiańskim językiem, stał się źródłem jej dociekań dialektologicznych. Rezultatem badań prowadzonych przez Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN pozostał *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (zob. *Atlas językowy...* 1964–1978). Ewa Rzetelska-Feleszko przygotowywała mapy do dziesięciu tomów tego piętnastotomowego dzieła, które wpisuje się w nurt badań poświęconych istniejącym w Europie językom mniejszości etnicznych. Badaczka opracowała także partię kwestionariusza *Atlasu*, dotyczącą nazw własnych, i na podstawie zebranych materiałów wydawała kolejne artykuły prezentujące typy kaszubskich nazwisk, nazw jezior, nazw wsi kończących się formantem *-owy*, jak *Tuszkowy* (Rzetelska-Feleszko 1963). *Atlas* ten jest do dziś jedną z najcenniejszych prac, które utrwaliły język Kaszubów z ubiegłego stulecia. Dziś jego wartość jest nieoceniona, gdyż współcześnie prac typowo dialektologicznych – ze względu na zmiany społeczne – w zasadzie się nie prowadzi.

W 1958 roku ukazała się pierwsza książka uczoney, która powstała we współautorstwie z Jadwigą Pałkowską (obecnie Zieniukową), *Z historii badań nad gwarami kaszubskimi* (Rzetelska-Feleszko, Pałkowska 1958). Autorki skrupulatnie przedstawiły w niej problemy badawcze dotyczące języka kaszubskiego, omówiły literaturę przedmiotu, sporą część pracy poświęcając zagadnieniom ujętym we wspomnianym *Atlasie*. Poza tym dokładnie opisały metody i sposób zbierania materiału, a także zakreśliły teren badawczy i siatkę punktów, gdzie miały być prowadzone badania materiałowe do *Atlasu kaszubskiego*. Wtedy też coraz wyraźniej zaznaczyło się u młodej jeszcze badaczki zainteresowanie nazewnictwem, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki hydronimicznej, której w zasadzie była wierna przez całe swoje naukowe życie. W dużej mierze wiązało się ono z nazewnictwem Pomorza. Wymierną konsekwencją prowadzonych przez E. Rzetelską-Feleszko badań było objęcie przez nią w 1972 roku kierownictwa Pracowni Onomastycznej Instytutu Slawistyki PAN. W programie teje Pracowni znalazły się przede wszystkim badania nad słowiańską toponimią Pomorza Zachodniego sprzed germanizacji tych terenów. W latach 1972–1977 zespół badawczy, do którego wchodził znany dziś językoznawca Jerzy Duma, opracował *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*, obejmując także Kaszuby (Rzetelska-Feleszko, Duma 1977). W latach 1977–1996 prowadzone były dalsze prace dotyczące odtworzenia słowiańskich (pomorskich) nazw miejscowych. Ogłoszono trzy tomy: *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego* (Rzetelska-Feleszko, Duma 1985), *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego* (Rzetelska-Feleszko, Duma 1991) we współautorstwie z Jerzym Dumą oraz tom *Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych* (Rzetelska-Feleszko, Duma 1996), obejmujący syntezę problematyki fonetycznej, słowotwórstwo nazw miejscowych i leksykę zawartą w nazwach. Ponadto E. Rzetelska-Feleszko opublikowała studium *Pomorze Zachodnie. Nasz język dawniej i dziś* (Rzetelska-Feleszko 1986). W swoich dotychczasowych książkach badaczka zajęła się głównie odtworzeniem pomorskich nazw miejscowych i rzecz-

nych oraz – na ich podstawie – rekonstrukcją dawnych słowiańskich dialektów Pomorza Zachodniego (por. Rzetelska-Feleszko 1973; Rzetelska-Feleszko, Duma 1977; 1985; 1991; 1996). Prace te wpisywały się w nurt międzynarodowych studiów nad językami. Ich efektem były dwa tomy autorskie poświęcone hydronimii Pomorza Zachodniego (Rzetelska-Feleszko 1987) oraz wolumin napisany wspólnie z Adamem Wolffem, *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku* (Rzetelska-Feleszko, Wolff 1982), jakie ukazały się w ramach serii *Hydronymia Europaea*, wydawanej w Stuttgarcie.

W związku z pracami dotyczącymi onomastyki polskiej i słowiańskiej powstały także jej liczne rozprawy naukowe, artykuły, recenzje i inne publikacje. E. Rzetelska-Feleszko zajmowała się także onomastyką łużycką i kaszubską, strukturami zachodniosłowiańskimi (m.in. książka *Rozwój i zmiany toponimicznego formantu -ica na obszarze zachodniosłowiańskim*, 1978), onomastyką macedońską.

Od roku 1996 prowadziła prace nad gromadzeniem materiałów i przygotowaniem słownika *Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego zawierające elementy słowiańskie*, opartego na niepublikowanych materiałach archiwalnych. Poświęcała temu tematowi kolejne artykuły i książki. Słownik ten (t. 1 ukazał się w 2008 roku) zawiera dawne nazwy terenowe o etymologii słowiańskiej, a także zbiór map ukazujących lokalizację tych nazw wraz z zasięgami poszczególnych leksemów służących jako podstawy nazw terenowych (Rzetelska-Feleszko, Duma 2008).

Wieloletnie badania, wymagające wiedzy historycznej, archeologicznej i socjolingwistycznej, doprowadziły uczoną do odkrycia, iż: „Czas germanizacji decyduje o stopniowym zanikaniu dawnych pomorskich nazw terenowych i zastępowaniu ich przez nazwy niemieckie wprowadzane przez niemieckich osadników, używane także przez ziemczonych potomków Pomorzan. Pomimo tego faktu jest rzeczą zdumiewającą, że garść dawnych nazw pomorskich mogła przetrwać nawet 500 lat; mniej dziwi, że więcej nazw o etymologii słowiańskiej zachowało się w środkowej i wschodniej części naszego obszaru” (Łesiów, Olejnik 2005, s. 145–158).

Na początku lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia w bibliografii Ewy Rzetelskiej-Feleszko widnieją prace z zakresu języków łużyckich. Zetknięcie się z tą problematyką zaczęło się od udziału w rozpoczęciu badań nad atlasem gwar łużyckich. Z każdym rokiem powstawały kolejne nowe artykuły. Uczona wspomina ten okres następująco: „Na Łużycach oczywiście byłam od tego czasu szereg razy [od 1960 roku – HK], między innymi na trzech kursach łużyckich, chyba w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Poza tym wyjeżdżałam dosyć często na coś, co się nazywa «wyjazdem badawczym». Za każdym razem udawało mi się podchwycić jakiś temat, który mi proponowali Frido Michalk i Helmut Faska. Czasem z ich materiałów, zebranych do atlasu, na przykład nazwy mieszkańców wsi na Dolnych i Górnych Łużycach. Nazwy te są zróżnicowane pod względem słowotwórczym, więc to jest interesujące. Zajęłam się też nazwami rodzinnymi, żon i dzieci na Łużycach Dolnych i Górnych” (Rzetelska-Feleszko 2004, s. 123). Horyzont badawczy i zainteresowania naukowe slawistki ciągle się poszerzały. Brała udział w kongresach slawistycznych, konferencjach międzynarodowych i krajowych, żywo reagowała na zmiany nazw własnych w świecie.

Za najważniejsze swoje dokonanie uważała dwa wielkie dzieła, nad którymi spędziła ostatnie lata życia: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (1998) i *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, t. 1 i 2 (2002, 2003). Była autorką koncepcji i redaktorem naukowym dwóch

światowych syntez onomastycznych. W przedmowie do pierwszej encyklopedii napisała: „Onomastyka jest działem wiedzy o języku. Ponieważ jednak nazwy własne (osób, wsi, narodów, jak również wszystkie inne) są ściśle związane z miejscem i czasem ich powstania, a także z kulturą, która je zrodziła – są zawsze świadectwem swej epoki. Jako świadkowie różnych stuleci i regionów nazwy własne mówią o ziemi, wodach, roślinach i zwierzętach – dzikich i hodowlanych – a także o ludziach. To, co dla człowieka w danej epoce stanowiło szczególną wartość, znalazło odzwierciedlenie w imionach, nazwiskach albo w nazwach pól i wsi” (Rzetelska-Feleszko, red. 1998, s. 9). Badaczka zaznacza także, iż to właśnie nazwy są silnie związane z całokształtem ludzkiej kultury materialnej i społecznej. Encyklopedia ta jest swoistym kompendium wiedzy o nazwach, głównie na gruncie polskim. Szczegółowo przedstawiono w niej problem teorii nazw własnych oraz omówiono gramatykę nazw własnych. Jeden z najważniejszych rozdziałów tego dzieła został poświęcony kierunkom i metodologii badawczej. Znajdujemy w nim dokładne informacje na temat historii i dzisiejszego stanu onomastyki w Polsce. Uwagę zwracają rozdziały dotyczące nazw osobowych i geograficznych. Do innych kategorii nazw własnych zaliczono m.in. zoonimie – nazwy zwierząt, nazwy obiektów i instytucji związanych z nowoczesną cywilizacją – chrematonimy, nazwy własne w literaturze pięknej, nazwy własne w przekładzie literackim. Bardzo ważne z punktu widzenia naukowego jest zawarte w omawianej encyklopedii nazewnictwo obszarów pogranicznych, ponieważ uwidacznia ono zapożyczenia i interferencje z sąsiednich języków, narodów, kultur.

Wspomniana praca jest swoistym kompendium wiedzy na tematy związane z nazwami własnymi w Polsce. Celem naukowym było przedstawienie syntezy nazewnictwa słowiańskiego w całości oraz wyodrębnienie specyfiki nazewnictwa w różnych krajach słowiańskich. Treść wydanych książek wykazała zarówno zasadniczą spójność nazewnictwa (imiona, nazwy wsi, nazwy rzek), jak i, co jest zrozumiałe – określone podziały językowe, ponadto procesy uniwersalne i tendencje regionalne oraz zjawiska lokalne.

Badania onomastyczne mają w świecie duże znaczenie, a zainteresowanie nimi wzrasta m.in. dlatego, że są to badania interdyscyplinarne, łączące nauki historyczne, geograficzne, kulturoznawcze, religioznawcze. *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, t. 1 i 2 (2002, 2003), składa się z 24 rozdziałów, które są poświęcone problemom merytorycznym, np. imiona, nazwiska, nazwy wsi. W każdym z rozdziałów znajduje się opis danej kategorii nazw w następujących 11 krajach: Białoruś, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Macedonia, Polska, Rosja, Serbia, Słowacja, Słowenia, Ukraina oraz w regionach Łużyce i Połabie. Kompendium wzorowane jest na światowych pracach naukowych z różnych dziedzin, m.in. z socjologii, językoznawstwa. W książkach został osiągnięty porównywalny opis nazewnictwa słowiańskiego we wszystkich krajach słowiańskich. Ich walorem jest znakomita synteza. *Słowiańska onomastyka* to pierwsze i unikatowe dzieło naukowe w ramach jednego regionu etniczno-językowego. Autorzy poszczególnych tekstów to najwybitniejsi specjaliści w dziedzinie onomastyki swojego kraju, wybitni uczeni sławiści, autorzy licznych prac w tym zakresie. Posiadane przez nich kwalifikacje zapewniły wysoki poziom naukowy opracowania.

We wprowadzeniu do tej dwutomowej encyklopedii Ewa Rzetelska-Feleszko zauważa, że stanowi ona: „[...] ważną pozycję, przede wszystkim dla badaczy nazewnictwa krajów słowiańskich. Pokazuje autorom z różnych regionów i krajów wielość dróg, na które wkroczyło prastowiańskie nazewnictwo osobowe i geograficzne po rozpadzie wspólnoty. Po-

zwala zobaczyć nazwy własnego kraju i języka w innej, szerszej perspektywie. Uprzytamnia ogromny wpływ czynników pozajęzykowych, tj. etnicznych, historycznych, kulturowych (w tym religijnych i cywilizacyjnych) na kształt i zmiany nazw własnych. Zwraca uwagę na konieczność uwzględniania przez badaczy nie samej tylko struktury nazw i powierzchniowej semantyki, lecz różnych aspektów nazewnictwa związanych z ludźmi, ich psychiką i systemem wartości oraz z warunkami, w jakich się ono ukształtowało, unaocznia białe plamy domagające się wypełnienia” (Rzetelska-Feleszko, Duma, Cieslikowa 2002, s. XIV).

Warto zauważyć, że *Słowiańska onomastyka* to całkowicie nowe i oryginalne dzieło, w którym zostały zawarte dobrze uporządkowane syntezы słowiańskie, a także zweryfikowane dotychczasowe poglądy. Jest ono ważne nie tylko dla onomastyki słowiańskiej, ale stanowi ważną część dorobku nauki światowej.

Czasopismo „Onomastica”, prowadzone początkowo przez Kazimierza Rymuta i Aleksandrę Cieslikową, zajmuje wysoką pozycję w Polsce i na świecie. To niezastąpione źródło wiedzy dla osób zajmujących się nazwami. Sięga do niego każdy szanujący się badacz nazewnictwa w Polsce i badacz słowiańskiej onomastyki z innych krajów. Właśnie w tym czasopiśmie profesor Ewa Rzetelska-Feleszko publikuje swoje nowe prace. Opisała między innymi problem związków pomorsko-wielkopolskich na podstawie nazw miejscowych (1989 rok) i rzecznych (1980 rok), pokazała główne etapy rozwoju angielskiego nazewnictwa miejscowego (1989 rok), zastosowała nowe metodologie w ujęciu dotyczącym współczesnych imion katolickich na Łużycach (1996 rok), wydała wiele artykułów o dzisiejszych nazwach firm w Polsce (1998 rok). W kolejnych numerach „Onomastica” zamieszczono wiele napisanych przez nią recenzji książek (polskich, niemieckich, serbskich, macedońskich), a ponadto sprawozdania z kongresów i konferencji.

Kolejna dziedzina, która stała się ważna w badaniach naukowych uczonej, to onomastyka kulturowa, która otwiera nowe, zachęcające perspektywy badawcze. Poszukując korzeni historycznych i kulturowych w starszych kategoriach nazw oraz motywacjach kulturowych nazw nowszych, E. Rzetelska-Feleszko zajęła się m.in.:

- pokazaniem, że różnice we frekwencji europejskich nazw miejscowych typu *Święta Katarzyna*, *San Marino* ściśle wiążą się z czasem przyjęcia przez poszczególne kraje chrześcijaństwa i z okresem silniejszego lub słabszego kultu świętych;
- pokazaniem, jak zmieniły się konotacje związane z nazwą *Żyd*, *Żydzi* w porównaniu z jej genezą i pierwotnym znaczeniem;
- prześledzeniem wpływu nazw własnych narodów i nazw własnych mniejszości narodowych lub etnicznych na poczucie własnej tożsamości, a także obserwacją symbolicznej funkcji tych nazw;
- pokazaniem, jakie aspiracje klasy średniej kryją się w dzisiejszych nazwach sklepów i firm;
- jak odcisnął się okres realnego socjalizmu i gospodarczej zależności od ZSRR na nazwach obiektów handlowych.

W kolejnej książce, *W świecie nazw własnych*, slawistka poddaje obserwacji pewne nowe grupy i rodzaje nazw własnych, poszukując ich kulturowej genezy i pełnionych przez nie dodatkowych funkcji (Rzetelska-Feleszko 2006b). Towarzyszące nazwom własnym konteksty i skojarzenia wpływają bowiem na modyfikację funkcji pierwotnych (por. np. nazwy miejscowe budzące emocje negatywne lub pozytywne, nazwy miejskie o konotacjach politycznych). Problemy społeczne, zmiany cywilizacyjne znajdują wyraz i w treściach se-

mantycznych nazw i w ich doborze przy nazywaniu nowych obiektów. Ujawniła tutaj także nowe procesy i tendencje, np. „uczłowieczenia” domowych psów i kotów. Uczona zauważa, iż na nazwy własne można patrzeć z różnego punktu widzenia. Jednym z kierunków może być kierunek filologiczny, tzn. taki, który koncentruje się na nazewnictwie historycznym, przede wszystkim stawia sobie za cel odtworzenie cech fonetycznych i słowotwórczych języka polskiego i jego dialektów, w tym spostrzeganie zmian językowych. Innym kierunkiem był strukturalizm, w którym żywotność i duża frekwencja jednych form i kategorii powodowała zanik innych form. Szkoła strukturalistyczna odcisnęła na onomastyce nie tylko polskiej, ale także europejskiej silne i trwałe piętno. Trzecim kierunkiem jest onomastyka kulturowa, której Ewa Rzetelska-Feleszko poświęciła swoją książkę i kilka wcześniej wydanych artykułów.

Interesowały ją wszystkie nazwy, niektóre powstawały w czasie zmian politycznych, co zostało szybko uchwycone przez badaczkę. Temu tematowi poświęciła kilka rozpraw. Szczególnie interesujące wyniki zostały przedstawione w analizie nazw własnych sklepów i firm (handlowych, usługowych). Zmiana systemu politycznego i gospodarczego w Polsce, Czechach, Słowacji i w byłej Jugosławii w latach 1990–1991 oraz liberalizacja gospodarki sprawiły, że w krajach tych lawinowo zaczęły powstawać tysiące nowych sklepów i firm. W ustroju komunistycznym większość sklepów i firm miała nazwy schematyczne, opisowe, bezbarwne, np. *Spółdzielnia Spożywców*, *Miejski Handel Detaliczny*, *Zakłady Odzieżowe*. Później powstała potrzeba utworzenia tysięcy nazw mających charakter reklamowy. Twórcami nazw stali się właściciele sklepów i przedsiębiorstw. Nazwy własne okazują się więc odzwierciedleniem aspiracji, upodobań i kultury niższej klasy średniej.

Autorka zebrała nazwy sklepów i firm z wielu miast krajów „wschodnich”: Berlina Wschodniego i Lipska (byłe NRD), Bratysławy (Słowacja), Pragi (Czechy), ze Skopje (Macedonia), z Warszawy i Łodzi (Polska). Porównała je z odpowiednimi nazwami reprezentującymi miasta i kraje „zachodnie”: Zachodni Berlin (RFN), Birmingham (Anglia), Florencja (Włochy). Pomiedzy krajami „wschodu” i „zachodu” zauważyła w tym zakresie i duże różnice (zwłaszcza w strukturze nazw własnych sklepów i firm), i pewne podobieństwa. Interesująca jest frekwencja nazw pochodzenia angielskiego w Europie kontynentalnej, a także innych nazw „obcych”. Gdy chodzi o nazwy firm – szczególnie charakterystyczne w krajach postkomunistycznych są struktury złożone, obce językom słowiańskim, tzw. zlepkowce typu polskich nazw *Polmed*, *Magform*, *Chefa*, *Sealed*. Odpowiedź na pytanie: skąd przyszły „zlepkowce”, nie jest prosta.

Zajmowała się także tematyką językoznawstwa wobec migracji. W badaniach dotyczących migracji językoznawcy uczestniczą, wnosząc materiał, którym się posługują, tj. fakty językowe: zbadane zapożyczenia oraz dokumentację dostarczaną przez nazwy własne: osobowe i geograficzne (tu zwłaszcza przez nazwy miejscowe). Dane językoznawcze pomagają w ustalaniu czasu, zakresu i zasięgów poszczególnych migracji, a także ich nasilenia. W wielu wypadkach pozwalają (gdy materiały są szczególnie bogate) uchwycić przebieg badanych procesów.

Ewa Rzetelska-Feleszko podjęła także temat migracji o charakterze osadniczym, osadniczo-cywilizacyjnym, migracji motywowanych politycznie, migracji i przesiedleń wewnątrz dużych imperiów, migracji zarobkowych i społecznych. Podała liczne przykłady tego zjawiska, sięgając do problematyki słowiańskiej lub polskiej w historycznych i obecnych granicach Polski oraz problematyki polskich pograniczy (Rzetelska-Feleszko 2006a, s. 79–89).

Wiele uwagi poświęciła również mniejszościom narodowym, etnicznym, regionalnym, nie pomijając rozumienia „małych i dużych ojczyzn”. W nazwach odzwierciedlała identyfikację i tożsamość narodów i wspólnot, nawiązując m.in. do tematyki związanej z globalizacją i współczesnym światem, z zachodzącymi przemianami społecznymi, politycznymi, kulturowymi, a wreszcie językowymi.

Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół dialektologii, onomastyki i historii języka polskiego i języków zachodniostowiańskich, w tym zwłaszcza łużyckiego, kaszubszczyzny, dialektów pomorskich; prowadziła wielokierunkowe badania onomastyczne dotyczące różnych kategorii nazewniczych i różnej problematyki: teoretycznej, strukturalnej, kulturowej; problematyki mniejszości narodowych i etnicznych; wydała przewodniki językoznawcze: polonistyczny i slawistyczny.

Była ekspertem i recenzentem w różnych komisjach, recenzentem w przewodach doktorskich, habilitacyjnych i do tytułu profesora. Brała czynny udział w kongresach i konferencjach międzynarodowych, a także w wielu konferencjach krajowych.

Slawistyka światowa zawdzięcza Ewie Rzetelskiej-Feleszko ogromny dorobek naukowy, z którego będą korzystali badacze z różnych stron świata. Takim sposobem Profesor wypełniła bibliografię slawistyczną bogatą i bardzo cenną literaturą przedmiotu.

Znaczenie prac tej uczonej w badaniach językoznawczych potwierdza liczba cytowań jej naukowych odkryć, dokumentując ich rangę. Wskazuje także, że podobnie jak w przypadku zastosowań epokowych odkryć Marii Skłodowskiej-Curie, jej dokonania zajmują istotne miejsce w rozwoju humanistyki – tym samym teorie determinizmu biologicznego podważające rolę kobiet w nauce, nie znalazły zastosowania.

Literatura

Atlas językowy... 1964–1978

Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, t. 1–15, oprac. Zespół Zakładu Słownoznawstwa PAN, t. 1–6 red. Z. Stieber, t. 7–15 red. H. Popowska-Taborska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Łesiów M., Olejnik M. 2005

Historyczne słowiańskie nazwy terenowe na Pomorzu Zachodnim, w: M. Łesiów, M. Olejnik: *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.

Rzetelska-Feleszko E. 1963

Nazwy wsi typu Tuszkowy, Ciecholewy, „Onomastica”, nr 8, s. 69–86.

Rzetelska-Feleszko E. 1973

Dawne słowiańskie dialekty województwa koszalińskiego. Najstarsze zmiany fonetyczne, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Rzetelska-Feleszko E. 1978

Rozwój i zmiany toponimicznego formantu -ica na obszarze zachodniostowiańskim, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Rzetelska-Feleszko E. 1986

Pomorze Zachodnie. Nasz język dawniej i dziś, PWN, Warszawa.

Rzetelska-Feleszko E. 1987

Die Zuflüsse zur Ostsee von der Weichselmündung bis zur Persante (Dopływy Bałtyku od ujścia Wisły do Parsęty), seria *Hydronymia Europaea*, zeszyt 2, s. 138, Stuttgart.

Rzetelska-Feleszko E. red. 1998

Polskie nazwy własne. Encyklopedia, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, Kraków.

Rzetelska-Feleszko E. 2004

O pierwszej wyprawie dialektologicznej na Łużyce, „Zeszyty Łużyckie”, nr 37/38.

Rzetelska-Feleszko E. 2006a

Językoznawstwo wobec problematyki migracji, w: A. Furdal, W. Wysoczański (red.): *Migracje: dzieje, typologia, definicje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

Rzetelska-Feleszko E. 2006b

W świecie nazw własnych, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa – Kraków.

Rzetelska-Feleszko E., Duma J. 1977

Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Rzetelska-Feleszko E., Duma J. 1985

Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Rzetelska-Feleszko E., Duma J. 1991

Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa.

Rzetelska-Feleszko E., Duma J. 1996

Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa.

Rzetelska-Feleszko E., Duma J. 2008

Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego zawierające elementy słowiańskie, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Instytut Sławistyki PAN, Warszawa, t.1, A-O.

Rzetelska-Feleszko E., Duma J., Cieslikowa A. 2002

Słowiańska onomastyka. Encyklopedia, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa – Kraków, t. 1.

Rzetelska-Feleszko E., Pałkowska J. 1958

Z historii badań nad gwarami kaszubskimi, „Rocznik Gdański”, t. 15/16, 1956–1957, s. 342–392.

Rzetelska-Feleszko E., Wolff A. 1982

Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku, PWN, Warszawa.